

Türk Kültüründeki Yapraklı Panayırları ile Arap Kültüründeki 'Ukâz Panayırlarının Benzerlikleri Üzerine*

Similarities Between the Yapraklı Funfair in the Turkish Culture and the Ukaz Funfair in the Arabic Culture

Özlem ÜNALAN^a , İbrahim ÜNALAN^b

ÖZ	ABSTRACT
<p>Yapraklı panayırı, Çankırı'nın Yapraklı İlçesi'nde kurulmuş eski bir panayırdır. Yapraklı panayıru kurulduğu dönemlerde; Anadolu'dan, Mısır, İran ve Suriye gibi ülkelerden gelen ürünlerin ticaretinin yapıldığı önemli bir mekân hâline gelmiştir. Panayırdı, eğlenceler, yarışmalar düzenlenmiş ve çeşitli kültürel etkinlikler tertip edilmiştir. Ayrıca yapraklı panayıru âşıkların sanatlarını icra ettikleri merkezlerden biri olmuştur. Önceleri ticari amaçla kurulan bu panayıru, daha sonra kültürel alışverişe de sahne olmuş ve âşıklar için edebî bir muhit hâline gelmiştir. Arap halkının sosyal ve kültürel hayatında önemli gelişmeler sağlayan 'Ukâz panayırunda da ticaret, eğlence ve yarışmalar ön plana çıkmıştır. Şiir okuma yarışmaları Arap edebiyatının gelişmesinde etkili olmuştur. Yarışmada beğenilen şiirler, Kâbe'nin duvarına asılmış ve yarışmaları kazananlara çeşitli ödülleri verilmiştir. Âşıklık geleneğinde, âşıkların sanatlarını ortaya koydukları Yapraklı panayıru, Arap edebiyatının gelişmesinde büyük rol oynayan 'Ukâz panayıruına benzemektedir. 'Ukâz'da bir kabilenin şairi müşaaare neticesinde kendisine ve kabilesine şöhret sağladığı gibi Yapraklı'da da muammayı çözen ve atışmalarda kendini ispatlayan şairler de aynı şöhreti sağlamıştır. Her iki panayıru da gerek kuruldukları mekân ve zaman gerekse kendi edebiyatlarına katkıları bakımından birbirleriyle benzerlikler taşımaktadır. Bu çalışmada Yapraklı ve 'Ukâz panayırlarının sosyal ve kültürel özellikleri ele alınmış, Türk ve Arap kültüründeki yeri ortaya konulmuştur. Ayrıca Yapraklı ve 'Ukâz panayırlarının çeşitli açılardan karşılaştırılması yapılarak ortak noktaları tespit edilmiştir.</p>	<p>The Yapraklı funfair is an old funfair that was established in Yapraklı District of Çankırı. During the period when the funfair was established, Yapraklı became an important space where products from Anatolia and countries such as Egypt, Iran and Syria were merchandised. Entertainments and contests were organized at the funfair besides a variety of cultural activities. Additionally, the Yapraklı funfair became one of the centers where minstrels used to pursue their art. The funfair which used to be established for commercial purposes in the beginning, witnessed cultural exchange and became a literary locality for minstrels afterwards. The Ukaz funfair which provided noteworthy developments in the social and cultural lives of the Arabs heightened commerce, entertainment and contests. Poem reading contests became effective on the development of the Arabic literature. The poems which were liked at the contests were hung on the walls of the Ka'bah and the winners were granted various awards. The Yapraklı funfair where minstrels used to display their art in the minstrelsy tradition is similar to the Ukaz funfair which played a major role in the development of the Arabic literature. Just as a poet of a tribe in Ukaz providing fame to himself and his tribe through calls-and-responses, the poets in Yapraklı who solved a mystery and proved themselves in calls-and-responses provided fame. Both funfairs have similarities in terms of the time and space where they were established and their contributions to their own literature. In this study, the social and cultural characteristics of Yapraklı and 'Ukaz fairs were discussed and their place in Turkish and Arab culture was revealed. In addition, Yapraklı and 'Ukaz fairs were compared from various perspectives and their common points were determined</p>
<p>Anahtar Kelimeler</p> <p>Arap Edebiyatı, Halk Edebiyatı, Panayıru, 'Ukâz, Yapraklı</p>	<p>Keywords</p> <p>Arabic Literature, Folk Literature, Funfair, Ukaz, Yapraklı</p>

* Bu makale 1-3 Haziran 2022 tarihleri arasında düzenlenen *Uluslararası Dünya Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları Sempozyumu*'nda sunulmuş bildirinin genişletilerek yeniden düzenlenmiş metnidir.

^a Arş. Gör. Dr. Bayburt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Email: ozlemunalan@bayburt.edu.tr.
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

^b Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı. Email: iunalan@bayburt.edu.tr.

1. Giriş

Yunanca “*panegyris*” kelimesinden gelen panayır, Türkçe Sözlük’te “belli zamanlarda ve genellikle küçük yerleşim birimlerinde kurulan, sergi niteliği de taşıyan büyük pazar” şeklinde tanımlanmaktadır (Türkçe Sözlük, 1998, s. 1757). Misalli Büyük Türkçe Sözlük’te panayırın anlamı “belli zamanlarda, belirli yerlerdeki meydanlarda kurulan büyük pazar” olarak verilmektedir (Ayverdi, 2010, s. 974). Ötüken Türkçe Sözlük’e göre ise panayır: “bir yerde belli tarihlerde kurulan ve günlerce süren büyük pazardır” (Çağbayır, 2007, s. 3763). Panayır yılın belirli zamanlarında çeşitli yerlerde kurulan, tarım ve sanayi ürünlerinin, kültürel malzemelerin tanıtılmasında büyük rol oynayan pazarlara verilen isimdir (Mutlu, 1976, s. 36). Ali Püsküllüoğlu panayırı “genellikle kasabalarda belli zamanlarda kurulan, çeşitli geleneksel özellikleri yanında sergi özelliği de bulunan geniş çaplı eşya ya da hayvan pazarı” olarak tanımlamaktadır (Püsküllüoğlu, 2012, s. 1520). Panayırlar çoğunlukla nisan-eylül arasındaki dönemlerde kurulmakta, pazarlara göre daha büyük ölçekli faaliyetler gerçekleştirmekte ve merkezi idare tarafından organize edilmektedir (Kaçan Erdoğan, 2016, s. 123-124). Arapçada ise “سوق – مَعْرض – ” “*ma’rid-sûk-mihrecân*” kelimeleri panayır anlamında kullanılmaktadır (İşler, 2011, s. 889).

Panayırlar her ne kadar belli bölgelerde yapılsa da bir muhitte düzenlenen panayıra başka şehirlerden ve ülkelerden insanlar da katılabilirler. Panayıra katılanlar bölgelerinde yetiştirdikleri tarım mahsullerini, sanat eserlerini ve ticari ürünleri panayırlara getirerek bunların satışını yaparlar. Bu nedenle de panayırlar yalnızca kuruldukları bölgelerin ekonomisine katkı sağlamazlar, aynı zamanda şehirlerin ve milletlerin de ekonomisine katkı sağlarlar. Panayırlara katılan insanlar ticari faaliyetlerin yanı sıra gezmek ve görmek, yeni tatlarla ve ürünlerle tanışmak, alışveriş yapmak, eğlence, yarışma vb. etkinliklere katılmak amacıyla panayırlara katılırlar. Panayırlar bu özellikleriyle kişilerin ekonomilerine, sosyal ve kültürel hayatlarına, hatta psikolojilerine olumlu katkılar sağlar.

Eski çağlardan itibaren Anadolu’nun birçok yerinde kurulan panayırlar, kuruldukları bölgenin iktisadi kalkılmasında önemli rol oynamışlardır. Panayırlarda genellikle eşyaların ve hayvanların alım satım işi yürütülmekte ayrıca panayırlara katılanları eğlendirmek için deve ve pehlivan güreşleri, çadır tiyatroları tertip edilmektedir (Meydan Larousse, 1992, s. 420). Panayırların tarihî serüvenine bakıldığında panayırlarda yiyecekten eşyaya, hayvandan eğlence ürünlerine her çeşit ürünün satıldığı görülmektedir. Ayrıca bazı panayırlarda köle, kadın ve işçi pazarı kurulmuştur. Ev, bahçe ve inşaat işlerinde temizlikçi veya işçiye ihtiyaç duyan kişiler panayırlara gelerek işçi, hizmetçi vb. ihtiyaçlarını karşılamışlardır (Atamgüç, 1935, s. 30). Bundan dolayı da panayırların çok sayıda işlevi olduğu söylenilebilir. Panayırlar yalnızca Türk kültürüne ve geleneğine mahsus mekânlar değildir. Başka başka milletlerin ve kültürlerin de benzer işlevlere sahip, kendi gelenek ve görenekleriyle şekillenen panayırları mevcuttur. Söz konusu bu milletlerden biri de Araplardır. Araplar özellikle Cahiliye döneminde kurdukları panayırlarla meşhur olmuşlardır. Bu panayırlar Arapların dinî, sosyal ve ekonomik hayatlarına büyük katkılar sağlamıştır. Bilhassa Mekke, Hicaz, Umman, Basra, Bahreyn ve Aden bölgelerinde kurulan panayırlara çok sayıda insan katılmıştır. Bu panayırlar vasıtasıyla diğer dillerden Arapçaya, Arapçadan da diğer dillere çok sayıda kelime geçmiştir. Bu bağlamda Türklerdeki panayırların sosyal, kültürel ve ekonomik fonksiyonları Araplardaki panayırların fonksiyonlarıyla büyük benzerlikler gösterir. Bu çalışmada Türklerin Yapraklı panayırları ile Arapların ‘Ukâz panayırları karşılaştırmalı olarak çalışılmış ve bu iki panayırın benzer yönleri ortaya konulmuştur. Çalışmayı gerçekleştirebilmek için Çankırı tarihini ve kültürünü anlatan kitaplar, Türk edebiyatındaki çeşitli kaynaklar ve özellikle âşıklar üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş, Yapraklı panayırları ile ilgili bilgiler temin edilmiştir. Araplardaki ‘Ukâz panayırını ortaya koymak için de Arap dili ve edebiyatındaki temel kaynaklar ve Arap panayırları üzerine yazılmış

tezler taranmıştır. Kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda sözü edilen iki panayırın sosyal ekonomik ve kültürel katkıları ve bu doğrultudaki benzerlikleri ifade edilmiştir.

2. Yapraklı Panayırı

Yapraklı panayırının Anadolu'daki en eski panayırlardan biri olduğu bilinmektedir. Bazı kaynaklar Orta Çağ'dan itibaren bu panayırın kurulmaya başladığını ileri sürse de mevcut kayıtlar panayırın 1200'lü yıllarda, -Selçuklu Dönemi'nde- kurulmuş olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir (Baykara, 2000, s. 125).

Yapraklı panayırı, Çankırı'nın Yapraklı İlçesi'ne bir saat mesafede, 1780 m yükseklikteki Yapraklı Yaylası'nda Panayır Tepe veya Doruk olarak isimlendirilen yerde kurulmuştur. Panayırın etrafı ormanlarla çevrili olup panayırın kurulduğu yerde farklı su kaynaklarından beslenen ve kırk musluktan oluşan bir panayır çeşmesi vardır. Panayırın ilk kurulduğu zamanlarda alışveriş, ağaç dallarından oluşan gölgeliklerde yapılmıştır. Bununla birlikte etrafı duvarla çevrili han ve dükkânların olduğu da günümüze ulaşan bilgiler arasındadır (Bayhan, Salman ve Çelik, 2009, s. 46). Yapraklı panayırı 999 barakadan meydana gelmiştir. Bununla ilgili olarak da şu rivayet söz konusudur:

"Yapraklı panayırındaki bu geniş çaplı toplantıyı ve alışverişini gören o devrin Çankırı mutasarrıfı bundan kendisine de bir kazanç payı çıkarmak istediği için yayladaki bu alana 1000 dükkân yaptırmak istemiştir fakat bin rakamı göze batır ve nazar değer diye mutasarrıf bey, dükkânın sayısını 999'da bırakmıştır." (Sargın, 2011, s. 93).

Halk Yolu Mecmuası'nda panayır alanı şu şekilde tasvir edilmiştir:

"Semaya ser çekmiş, sal-dîde çınarlarla çevrilmiş lale, susam, papatya çiçekleriyle müzeyyen yeşil bir ovanın kıblesindeki tepeliğin dibinde bir vaz'ı vakurane ve dîndârâne ile dinlenen taştan yapılmış bir minber, dört tarafı çakıl taşlarıyla örülmüş büyük bir namazgâh, sağ tarafında lâ-yuad feleklerin sâ'atlerce akıttığı halde suyunu bitiremediği bir çeşmenin arkasında temâşâ-gîrânî günlerce veleh ve hayrete gark eyleyen çam dallarından ma'mul üzerleri purlarla örtülmüş yirmi sıra üzerinde muntazam bir surette dizilmiş 999 dükkâncıklar, arka tarafında yine çam dal, purlarıyla muhat kahve, hanlar, hayvan pazarı." (Cansız, 2014, s. 103).

Halk, panayır hazırlığını sekiz gün önceden yapmaya başlamış, evlerde ekmekler pişirilmiş, yeni elbiseler hazırlanmış ve panayır yerine çadırlar kurulmuştur. Panayıra çevre köylerden çok sayıda kişi atlı veya yaya olarak katılmış, köyler neredeyse boşalmıştır (Mutlu, 1976, s. 37). Panayırın kurulduğu bölge o dönemlerde stratejik bir yerde olduğu için padişahın fermanı ile Çankırı sancak beyi bölgenin güvenliğini sağlamış, panayır mevsimi gelmeden yollara güvenlik kuvvetleri yerleştirilmiş ve panayır esnasında da güvenlik kuvvetleri panayırdaki hazır bekletilmiştir (Sargın, 2011, s. 93). Bazı dönemler panayırın güvenliği önemli bir mesele hâline gelmiştir. 1892'de yaşanan Ermeni olayları neticesinde özellikle Sivas, Kayseri ve Merzifon bölgesinden gelen Ermeni tüccarların güvenlik zafiyeti oluşturabileceği düşüncesinden dolayı bu dönemde önlemler üst düzeye çıkarılmıştır (Türkoğlu, 2008, s. 158). Ayrıca eşkıyaların da panayıra gelen kişilere maddi, manevi zarar vermemesi için çeşitli tedbirler alınmıştır (Karaca, 2017, s. 266-268).

Yapraklı panayırı her yılın Eylül ayında, ayın dolunay olduğu dönemde kurulmuş, namazgâh denilen yerde topluca cuma namazı kılındıktan sonra dualarla açılmıştır (Bayhan, vd., 2009, s. 46). İlk gün davul, zurna eşliğinde yapılan açılış törenine çevre köylerden ve şehirlerden insanlar en yeni kıyafetleriyle katılmıştır. Burada halkın istirahati için yerler hazırlanmış, seyyar aşçılar yemekler hazırlamışlardır. Halkı eğlendirmek için bölgenin pehlivanları güreş yapmışlar, cambazlar marifetlerini sergilemişler, cirit ve at yarışı müsabakası tertip etmişlerdir (Onay, 1931, s. 6-7).

Hokkabazlar, köçekler, saz şairleri de panayıra katılarak halkın eğlenceli vakit geçirmesini sağlamış, böylece panayır bir bayram havası içinde geçmiştir (Mutlu, 1976, s. 37). Panayırdan dört gün önce kadınlar “*panayır gezmesi*” adı altında ünlü Karaköprü Bahçeleri gezmelerini yapmışlardır (Sargın, 2011, s. 103).

Pazar akşamına kadar kurulu kalan panayır; ertesi günü Çankırı'ya nakledilmiş ve bir hafta da Çankırı'da kurulmaya devam etmiştir. Yapraklı panayırı Çankırı'ya tren hattının yapılmasından sonra eski önemini yitirmiştir. Bir müddet de yalnızca Çankırı merkezinde kurulmuştur (Ayhan, 1998, s. 235). 19. yüzyılın sonlarına doğru endüstri alanında yaşanan gelişmeler, mutasarrıf Gözlüklü Hamdi Bey'in çarşıları kendi üzerine tahsis etmesi ve büyük kentlerde modern çarşıların kurulması panayırın dağılmasına sebep olmuştur (Bayhan vd., 2009, s. 47). Panayır zamanı bir senelik gelirini elde eden Yapraklı halkı, panayırın dağılmasından sonra geçim sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Bundan dolayı da Yapraklı halkı alternatif işlere yönelmiş ve çevre şehirlerdeki fabrikalara akın etmiştir. Ayrıca bazıları tarım ve hayvancılıkla meşgul olmaya başlamıştır (Sargın, 2011, s. 94). Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devam eden panayırın dükkân yerlerini belirleyen kalıntıları günümüzde de harabe olarak durmaktadır (Mutlu, 1976, s. 36-37). Asırlarca sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetlerini canlı bir biçimde sürdüren panayır, geçen onca yıla rağmen halk arasında unutulmamıştır. Genellikle sonbahar veya kışın yapılan ve içinde bol miktarda ceviz bulunan helva, panayır mevsiminde yapıldığı ve panayırdaki çokça satıldığı için bu helvanın ismi “*panayır helvası*” veya “*Yapraklı helvası*” kalmıştır (Sargın, 2011, s. 92).

2.1. Yapraklı Panayırının Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

Yapraklı panayırı; Sinop, Konya ve Antalya güzergâhında ve Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan kervan yolu üzerinde yer aldığı için Selçuklu döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına, Anadolu'nun ticari ve ekonomik hayatında önemli rol oynamıştır (Karaca, 2017, s. 261). Yapraklı panayırı Anadolu'dan çok sayıda tüccarın katıldığı bir ticaret merkezidir. Ayrıca Hintli, Mısırlı, Faslı, Suriyeli ve İranlı tacirlerin de uğrak yeri olmuştur. Panayırdaki genel olarak “manifatura, itriyat, baharat, saraciye, ayakkabı, mücevherat ve hayvan ticareti” yapılmıştır. Osmanlı döneminde panayırın ticari çeşitliliği arttırılarak esir ve cariyeye ticaretinin de yapıldığı yeni bölümleri inşa edilmiştir (Ayhan, 1998, s. 235). Panayırın açılacağı cuma günü, cuma namazı sona erene kadar alışverişe izin verilmemiştir (Turan, 2011, s. 296). Yapraklı'daki bazı çarşıların isimleri, nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşmıştır. Manifaturacılar Arastası, Bağdat Çarşısı, Acem Çarşısı ve At Panayıri günümüze ulaşan çarşı isimleri arasında yer alır. Panayır yerinin Lodos tarafı Halep ve Mısır kapılarıdır ve buraya o taraftan gelen kervanlar mallarını koymuşlardır. Güneydoğu tarafına Bağdat ve İran tarafından gelen kervanlar yerleştirilmiştir. Poyraz tarafında ise İstanbul'dan gelen kervanlar konaklamıştır. Ayrıca Kastamonu, Çorum, Yozgat, Kırşehir, Ankara, İskilip, Tosya, Çerkeş, Kalecik, Keskin gibi civar kaza ve şehirlerden kervanlar gelmişlerdir (Mutlu, 1976, s. 37).

Panayırdaki rağbet gören ürünler arasında “Suriye ve Hint kumaşları, mercanları, incileri, at takımları, tabaka ve ağızlık gibi gümüş takımları, Tokat alacası, yemenisi ve bakırı, Gümüşhacıköy'ün gümüşü, Gürün'ün şal dokuması, Kastamonu bezi, Uzunova ve Çukurova'nın katır ve hayvanları” bulunur (Bayhan, vd. 2009, s. 46).

Panayır zamanı sekiz fırın ekmek yapmasına rağmen fırınlar kalabalığa ekmek yetiştirememiştir. Yapraklı halkı da yöresel ekmeklerinden yapıp satarak hem gelenlerin ekmek ihtiyacını karşılamış hem de kendilerine gelir sağlamışlardır (Sargın, 2011, s. 103-104). Panayır öncesinde yerlerini hazırlayan ekmek ve su satıcıları gelenlere su ve ekmek satarak neredeyse bir yıllık gelirini kazanmıştır (Mutlu, 1976, s. 37). Evlenecek kişiler panayırdan elde ettikleri gelirle düğünlerini

yapmışlardır. Ayrıca evlenecek çiftler düğün eksiklerini de panayırdaki ürünlerden temin etmişlerdir (Hacı Şeyhoğlu Hasan, 1932, s. 146).

2.2. Yapraklı Panayırlarının Âşık Şiir Geleneğine Katkıları

Yapraklı panayırı ticari alışverişin yapıldığı bir mekân olmasının yanı sıra, zamanla kültürel alışverişin de yapıldığı bir mekân hâline gelmiştir. Panayır İstanbul'da şöhret kazanmak isteyen şairlerin en son durağı olmuştur. Anadolu'nun ve Rumeli'nin birçok yerinden gelen, sazına ve sözüne güvenen âşıklar; Çankırı'ya gelerek atışmalara katılmışlar, sazdaki ve sözdeki marifetlerini sergilemişlerdir. Burada saz ve söz yeteneğini ispat eden âşıklar, İstanbul'a giderek kendilerini tanıtmışlardır (Kurnaz, 1990, s. 163). Bu bağlamda Yapraklı panayırı Anadolu'dan İstanbul'a gidecek âşıklar için âdeta bir eşik vazifesi görmüştür. Panayırdaki saz ve söz gücünü ispat edemeyen, atışmalarda alt edilen ve asılan muammaı çözemeyen âşıklar için İstanbul yolu açılmadan kapanmıştır (Turan, 2011, s. 297). Panayırdaki şöhret kazanan bazı âşıklar da panayırdan sonra Kastamonu'da düzenlenen âşıklar şölenine katılmışlardır (Sargın, 2011, s. 98). Dertli Emrah, Tokatlı Nuri, Miratî, Gedayî, Zilelî Ceyhunî, Hüznî, Remzi, Seyhuni, Kararî, Geredeli Figanî, Kastamonulu Kemalî, Niksarlı Bedrî, Bilecikli Hüsnü gibi âşık edebiyatının seçkin âşıkları Yapraklı panayırına katılarak Çankırlı âşıklarla atışmalarda bulunmuştur (Kurnaz, 1990, s. 163-164). Yapraklı'da Çankırı şairleri ile yarışan Miratî, verdiği sınavı başarıyla geçerek uzun bir müddet adından söz ettirmiştir. Miratî, Yapraklı panayırında çoğunlukla Erzurumlu Emrah ile birlikte çalıp söylemiştir. Bu konuda da Miratî'nin bir destanı mevcuttur (Onay, 1933, s. 38). Panayırdaki âşıklar arasında yapılan yarışmalar ve karşılaşmalar son derece önemlidir. Bunlara şahitlik eden yerli ve yabancı ticaret erbapları, beğendikleri şiirleri cönklerine not etmişlerdir. Böylece bu âşıkların şöhreti sınırları aşarak başka memleketlerde ve coğrafyalarda duyulmuştur. Panayırlarda ünlenen bazı âşıklar da başka şehir ve ülkelerden teklifler almışlardır (Çobanoğlu, 2000, s. 207).

Panayırlarda on beş âşık bir sıraya dizilerek saz ve iptidâî peşrev çalmışlar, gazelden sonra sıra ile divan, koşma, zincirli koşma vb. şiirler okumuşlardır. Daha sonra âşıklar son bir destan söylemişler ve orada bulunan zenginlere methiyeler düzerek onlardan bahşiş istemişlerdir. Ayrıca muamma asan âşığı zenginlerden biri himâyesi altına alarak ona yüksek miktarda bahşiş vermiştir. Âşıkların panayırdaki söyledikleri şiirler kayıt altına alınmış ve cönklerine yazılmıştır. Panayırdan önce ve panayırın sonunda tertip edilen düğünlere katılan âşıklar, saz ve söz becerilerini burada da göstermişlerdir (Sargın, 2011, s. 97). Demet Cansız panayırdaki âşıkların işlevini şu şekilde izah etmiştir:

“Hele gecelerindeki zevkler. Dükkânların önleri meş’alelerle dolu her taraf gündüz gibi. Bakarsın bir tarafta âbânî sarıklı, beyaz sakallı kucaklarında on iki telli saz. Yüzleri güzel, sözleri güzel, sazları vücudun en hassas damarlarını titretir. Hüseyini'den bir fasla başlarlar...” (Cansız, 2014, s. 104).

Çankırı halkı da panayıra katılan bu âşıklara büyük ilgi duymuş onlara hürmette kusur etmemiştir (Kurnaz, 1990, s. 163). Özellikle Âşık Emrah, Miratî, Dertli, Seyranî ve Tokatlı Nuri halkın en çok beğendiği âşıklar arasında yer alır. Halk bu şairlerin şiirlerini kayıt altına alırken beğenmedikleri şairlerin şiirlerini yazma gereği duymamıştır (Turan, 2011, s. 297). Halktan büyük ilgi ve itibar gören bazı âşıklar Çankırı'ya yerleşmiştir. Bu âşıklardan Tokatlı Nuri, Çankırı'dan bir kadına âşık olmuştur. Erzurumlu Emrah da Çankırı'da görüp beğendiği dul bir kadınla evlenmiş, gerdek gecesi kadının çocukları olduğunu öğrenince şu dizeleri söylemiştir:

“İstemem böyle sefayı süslüce püsküllüce

Başıma aldım belâyı süslüce püsküllüce” (Sargın, 2011, s. 96-97).

Kaygusuz Abdal da bir şathiyesinde Yapraklı panayırından söz etmiştir. Söz konusu dörtlük şu şekildedir:

“Gider Yapraklı'ya alırım tosun

Boyunduruk bilmez, acemi olsun

Müşteri gelince semizce bulsun

Bazı bilmezlere torlak satarım” (Hacı Şeyhoğlu Hasan, 1932, s. 142).

Yapraklı, Anadolu âşıklık geleneği için âdete bir okul vazifesi görmüştür. Anadolu'nun genelinde yetişen çok sayıda âşığın yolu Yapraklı'dan geçmektedir. Günümüze isimleri ulaşan âşıkların büyük bir bölümü Yapraklı panayırına katılmış, saz çalmada ve şiir söylemede başarılar elde etmiş ve ismini tarih sahnesine yazdırmıştır. Bunun yanında panayıra katılan fakat başarı elde edemeyen âşıklar da vardır. Bunlar başarısızlıkları neticesinde tekrar panayıra katılmamışlardır. İsimleri de zamanla unutulup gitmiştir (Karaca, 2017, s. 279).

3. 'Ukâz Panayırları

Araplar 'Ukâz panayırını her sene, Zilkade ayının başında, Mekke civarında kurmuştur. Panayıra gidecek kişiler Zilkade ayının hilali görüldüğü gün panayırdaki yerlerini almışlardır. Yirmi gün her kabilenin ileri geleni kabilesiyle birlikte kendilerine ait bölgede kalmıştır (Yılmaz, 1997, s. 101). Panayıra çocuğundan yaşlısına, her kesimden insan katılmıştır. Cahiliye döneminde başlayan 'Ukâz geleneği İslami dönemde de varlığını sürdürmüştür (Yılmaz, 1997, s. 101, 131). Arap yarımadasının en büyük panayırı olan bu panayıra Arap yarımadasından çok sayıda kavim katılmıştır. Günümüzde Arap coğrafyasında 'Ukâz isminde bir mevki olmadığı için 'Ukâz panayırının kurulduğu yeri tam olarak belirlemek zordur. Araştırmacılar panayırın Mekke özellikle de Tâif ile Nahle arasında kurulduğu konusunda mutabıktır. Burada al-Kanûs Nehri civarında bir ova üzerine kurulmuştur. O dönemde 'Ukâz'dan Yemen'e, Suriye ve Basra Körfezi'ne yol gitmektedir. 'Ukâz panayırının ilk ne zaman kurulduğuna dair kesin bir bilgi yoktur. Fil Olayı'ndan (570-571) on beş sene önce veya sonra kurulduğu düşünülmektedir fakat elde edilen bilgiler 'Ukâz panayırının 2,5 asırlık bir geçmişi olduğunu ve ilk olarak miladi 500 yılından önce kurulduğunu göstermektedir (Yılmaz, 1997, s. 97-100). Ortalama yirmi gün süren panayır, ayın sonuna doğru dağılmıştır. Fil Vakası'ndan sonra Mekke'nin prestijli bir bölge hâline gelmesi ve panayırın bu noktada kurulması panayırın önemini daha da artırmıştır (Kister, 2002, s. 52). 'Ukâz panayırının güvenlik meselesiyle önce Kureyş kabilesi ilgilenmiş daha sonra da Tamîm kabilesi içinden biri hem hacda hem de 'Ukâz'da görevlendirilmiştir (Yılmaz, 1997, s. 109). Panayırdaki güvenlik sorunu olmamış ve öşür de alınmamıştır (Bal, 2014, s. 110). 'Ukâz panayırı İslami dönemde de kurulmaya devam etse de bu dönemde müşrikler ile Müslümanlar arasında yapılan savaşlardan dolayı eski önemini yitirmiştir. Fetihlerle birlikte Araplar fethedilen şehirlerde daha büyük pazarlarla karşılaşmışlar ve alışveriş yapmak için büyük şehirleri tercih etmişlerdir. Bu da 'Ukâz panayırlarının zamanla ortadan kalkmasına sebep olmuştur (Yılmaz, 1997, s. 131). Bazı kaynaklarda 'Ukâz panayırının son bulma tarihi hicri 129/747 yılı olarak verilmiştir. Buna göre panayır Emeviler'in son dönemlerine kadar devam etmiş sonrasında da ortadan kalkan ilk cahiliye panayırı olmuştur (Sarıcık, 2013, s. 123).

3.1. 'Ukâz Panayırının Sosyal ve Ekonomik Özellikleri

'Ukâz panayırı, Cahiliye Araplarının hem ticaret yaptıkları hem de sosyalleştikleri bir pazar özelliği göstermiştir. Panayırdaki ticaretle birlikte yarışmalar ve eğlenceler de ön plana çıkmıştır. Pazar alışveriş yapmak için gelen Araplar çeşitli meselelerini çözmek için de pazarı ziyaret etmişlerdir. Panayırdaki görevlendirilen yetkili kişiler davacı tarafları dinlemişler ve davaları karara

bağlamışlardır (Bölükbaşı, 2020, s. 93). ‘Ukâz panayırı Cahiliye Araplarının iştirak ettikleri en kalabalık toplantıdır ve panayıra çok sayıda kabile katılmıştır. Bu kabileler arasında Kureyş, Hevâzin, Ğatafan, Huzâa ve Ehâbiş yer almaktadır (Kister, 2002, s. 52). Panayır, Arapların birbirleriyle savaşmadıkları dört ayı ihtiva eden Haram aylarında (Recep, Zilkade, Zilhicce ve Muharrem) kurulmuştur. Haram ayında kurulmasının sebebi de tüccarların ve halkın Haram ayı dolayısı ile kendilerini güvence altına almak istemesinden kaynaklanır. Panayırın düzenlendiği zaman diliminde Araplar Kâbe’yi ve putları ziyaret etmişlerdir (Ünlü, 1984, s. 35). Zira panayır her yıl hacdan kısa bir süre önce kurulduğu için Kâbe’yi ziyaret etmek isteyen kişiler hac görevinden önce panayıra katılmışlardır. Panayıra katılan asiller haydutlar tarafından tanınmamak ve onların yaratacağı mağduriyetlerden uzak kalmak için yüzlerini peçeyle örtmüşlerdir. Bu durum bir müddet sonra gelenek hâline gelmiştir. Panayıra Mısır, Yemen, Busrâ, İran ve Şam olmak üzere birçok bölgeden tüccar katılmıştır. Yemen’den kumaş ve deri; Irak, Gazze ve Busrâ’dan şarap getirilip satılmıştır. İpek, deri, ayakkabı, süslü ve nakışlı elbiseler, ev eşyaları başta olmak üzere her çeşit ürünün, yağ, un, kuru üzüm vb. yiyeceklerin ticareti yapılmıştır. Savaşlardan toplanan esir kadınların, cariyelerin ve çocukların da panayırda satışı olmuştur. Panayırda devesini ve ineğini satan kişiler söz konusu bu yerlerden gelen ticari malları satın almışlardır. Satılan bazı ürünler açık artırma yöntemiyle satışa sunulmuştur. Ayrıca açık artırma esnasında satışı kızıştıracak kişiler de açık artırmaya dâhil edilmiştir (Yılmaz, 1997, s. 101, 105, 107, 113, 116). ‘Ukâz panayırında savaşlardan elde edilen ganimetler de satışa çıkarılmıştır. Kılıç, kalkan vb. savaş teçhizatının satılması katillerin bulunmasına vesile olmuştur. Yakınları öldürülen kişiler panayırda katili tespit ederek katilden intikamlarını almışlardır (Yılmaz, 1997, s. 115). İhanette bulunanlar, hırsızlık yapanlar veya cinayet işleyenler panayırda ilan edilmiştir. Bu kişilerden af dilemeyenler ‘Ukâz panayırında asılarak taşa tutulmuştur. ‘Ukâz’da kötünün teşhir edildiği gibi iyinin de ifşa edilmesi söz konusudur. ‘Ukâz panayırının bir başka özelliği de borçların tahsis edildiği bir mekân özelliği göstermesidir. Birinden alacağı olan kişi, ‘Ukâz panayırına kadar alacağını ertelemiş ve panayır zamanı borç verdiği kişiden borcunu tahsil etmiştir. İhtiyacı olan kişiler, panayıra gelen kabilelerden yardım talep etmişlerdir. Böylece panayırda fakirlere de yardım yapılmıştır. Kabile baskınlarında esir düşüp köleleştirilen kişiler ‘Ukâz’da fidye karşılığında geri alınmış ve esaretten kurtarılmıştır. Bekârlar evlendirilmiş, yapacağı işe şahit göstermek isteyenler de ‘Ukâz panayırına gelmiştir (Sarıcık, 2013, s. 123). Yemenli hükümdarlar en asil Arapları bulup onlarla dostluk kurmak için panayıra kılıç, at ve elbise göndermişler, bunları da en asil Arapların satın alacağını belirtmişlerdir (Bal, 2014, s. 111). ‘Ukâz panayırının bütün bu özellikleri dikkate alındığında; ‘Ukâz panayırının sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik çok sayıda işlevi olduğundan söz edilebilir (Yılmaz, 1997, s. 119).

3.2. ‘Ukâz Panayırının Arap Şiir Geleneğine Katkıları

‘Ukâz panayırı Arapların şiirler söyledikleri, dil ve edebiyat çalışmalarını icra ettikleri alanlardan biridir. “‘Ukâz, kendisinde bir alem/işaret ve dağ olmayan düz bir sahra demektir. Bir görüşe göre de ‘Ukâz adı, orada pazar sırasında şairlerin karşılıklı şiirler okuyarak teâkuz etmelerinden, yani karşılıklı övünmelerinden dolayı bu pazara verilmiştir.” (Sarıcık, 2013, s. 121). ‘Ukâz panayırı, Arap şairlerin şiir söyleme gücünü ortaya koydukları ve yarıştıkları bir mekân olarak düşünülmüştür. Birçok şair ‘Ukâz’ı, meşhur bir edebiyat sahası olarak görmüştür. ‘Ukâz panayırında hatipler, deve sırtında hutbelerini okuyarak kendi kabilesini öven ve yücelten konuşmalar gerçekleştirmişlerdir. Şairler de çadırlarda duran mümeyyizlere kasideler okumuşlardır. Beğenilen kasideler mısır ketenlerine yazılarak Kâbe’nin duvarına asılmıştır. Ayrıca birinci olan kişiye çeşitli hediyeler verilmiştir (Yaltkaya, 2007, s. 471).

“‘Ukâz’da, şiirler okunur ve önemli konuşmalar (hutbe) yapılırdı. Şiir okumak isteyen ve gururlandığı her haliyle anlaşılabilir bir şair yüksek bir deve üzerine veya yüksek bir yere çıkar, bütün gözler onun üzerine toplanıp sükûnet sağlanınca, yüksek sesle ezberden kaside okumaya başlardı. Şiirinde bazen yaşadığı olaylarla kendisini ve kabilesini över, yeri gelince intikamın lezzetini anlatır, misafir ağırlama ve cömertlikten söz eder, şiirde şecaatini dile getirir, çöllerden ve vahalardan ve şiirinde yer alan çöl hayvanlarından bahsedirdi. Şair şiirini okurken başında bir sarık ve elinde bir asa bulunur, şiir okuyan ayakta ise bu esasına dayanarak şiirini inşad ederdi. Bazen de şairin elinde, esas yerine bir ok veya mızrak olur, şair bunlarla yaptığı işaretlerle sözüne tesir katmak isterdi.” (Sarıcık, 2013, s. 123).

‘Ukâz panayırındaki yarışmalar neticesinde, özenle seçilen şiirler o döneme ait en güzel edebi eserlerden olan muallaka kitaplarının oluşmasını sağlamıştır (Yaltkaya, 2007, s. 468). Bu da Arap edebiyatının gelişmesinde son derece etkili olmuştur. ‘Ukâz panayırında Kuss b. Sâ’ide insanlara hutbeler vermiş, onlara Allah’ın emir ve buyruklarını ve akıbetini hatırlatmış, iyilikte bulunmaları için onlara tavsiyelerde bulunmuştur (Şanlı, 2019, s. 17). Kuss b. Sâ’ide ile ilgili şu hadise rivayet edilmektedir:

“Peygamber (a.s): ‘Bir gün onu ‘Ukâz panayırında boz (evrak) renkli bir deve üzerinde gördüm. Parlak ve güzel sözler söylüyordu. Ama o sözleri şimdi hatırlamıyorum.’ dedi. Topluluğun arka saflarında bulunan bir bedevi kalkarak konuştu: ‘Onun o gün söylediği sözleri ben hatırlıyorum Allah’ın Rasûlü.’ Adamın böyle demesi üzerine Allah’ın Rasûlü (a.s) sevindi. O adam, Kuss b. Sâide’nin hutbesini söyledi.” (Kurucu, 2014, s. 14).

Bu hadiseye göre Peygamber (a.s) ‘Ukâz panayırına katılmıştır ve Kuss b. Sâ’ide’nin hutbesine de şahitlik etmiştir. ‘Ukâz panayırında şiirler güven duyulan hakemlere okunmuş, hakemler de en beğendikleri şiirleri birinci ilan etmişlerdir. Bu hakemlerden Nâbiğatu’z-Zubyani kırmızı deriden yapılan bir kubbe içine oturmuş ve şairlerin şiirlerini değerlendirerek en beğendiği şiiri birinci olarak seçmiştir (Sarıcık, 2013, s. 123).

4. Yapraklı ve ‘Ukâz Panayırının Benzer Yönleri

Yapraklı panayırı tıpkı ‘Ukâz panayırı gibi insanların bir araya geldiği ve kaynaştığı bir kültür ortamıdır. Ahmet Talat Onay, Yapraklı panayırını Arapların ‘Ukâz panayırına benzetmiştir. Ona göre ‘Ukâz panayırı Araplar için neyi ifade ediyorsa Yapraklı panayırı da Türkler için onu ifade etmektedir (Onay, 1931, s. 8).

“‘Ukâz’da nasıl bir kabilenin şairleri müşaare neticesinde kendisine ve kabilesine şöhret sağlamakta ise Yapraklı’da da aynı şey söz konusudur. Yapraklı ve şehir panayırında muhtelif yerlerden gelen şairler birbiriyle ve Çankırlı şairlerle müşaare ve müsabakalarda bulunmuşlar, saz ve söz sahibi olduklarını göstermişlerdir.” (Turan, 2011, s. 297).

‘Ukâz panayırında şairler için tahsis edilmiş özel bir bölüm yer alır. Şairler kırmızı deriden yapılmış çadırlarda şiirlerini icra etmişlerdir (Azizova, 2012, s. 62). Yapraklı panayırında da âşıkların sanatlarını icra edebilecekleri, şiir söyleyip atışmalar yapabilecekleri özel alanlar mevcuttur. Yapraklı panayırında âşıklar, açık havanın yanında sanatlarını kahvehane özelliği gösteren çadırlarda da söylemişlerdir. Bu konuda Hacı Şeyhoğlu Hasan panayırındaki en zevkli yerin, âşıkların bulunduğu kahvehaneler olduğunu belirtmiştir (Hacı Şeyhoğlu Hasan, 1932, s. 82). Panayıra Anadolu’nun dört bir yanından katılan âşıklar, panayır alanındaki âşık kahvehanelerine geldiklerinde önceden gelen âşıklar onları ayakta karşılamışlardır. Yeni gelen âşık da onları selamlayarak gösterilen yere geçmiştir. Atışmalar başladığında da âşıklar önce usta malı deyişler söylemekte sonrada da oradakilerin belirlediği konuda şiirler söylemektedirler. Duvara asılan muammadan daha ileri söylenen muammalar veya âşıkların cevaplayamadığı muammalar duvarda

asılı olan muammaların üzerine asılmıştır. Her âşığın bir muamması vardır ve muamması üstün olan âşık o günün galibi olarak görülmüştür. Sonradan gelen âşıklar, duvardaki muammalara bakarak hangisinden üstün bir söz söylemişse onun söylediği önceki muammanın üstüne asılmıştır. Panayırdaki yaşanan şu hadise de âşıklar arasındaki muamma geleneğinin önemini ortaya koymaktadır:

“Çankırı dışından gelen bir âşık, âşıkların sorusuna bir şiirle cevap veremediğinden âşık kahvehanesinde küçümsenip âşıklığı yerilmiştir. Bu âşık namaz kılmak için camiye gittiğinde orada bir şamdan görmüş ve tekrar kahvehaneye dönüp şu muammayı söylemiştir;

‘Bir acayip nesne gördüm beş baş var

Onun beş başının da beş başı var

Bunlar da cuşa gelip ağlayınca

Her birinde gözlerinin yaşı var.’ Kahvehanedeki âşıklar, bu muammaya cevap veremeyince sazlarını duvarda en alt yerlere asmıştır.” (Sargın, 2011, s. 105).

Yapraklı panayırlarındaki muamma geleneği ‘Ukâz panayırında Kâbe duvarına şiir asmaya benzer. Nasıl ki Yapraklı panayırında en güzel muammayı söyleyen âşığın muamması kahve duvarının en üst köşesine asılıyorsa ‘Ukâz’da da en güzel şiiri söyleyen şairin şiiri ketenden yapılmış tomarlara altın suyuyla yazılarak Kâbe duvarına asılmıştır.

‘Ukâz ve Yapraklı panayırı şairlerin kendi aralarında yarıştıkları birer edebiyat sahasıdır. Her iki panayırdaki da şairler şiir türlerinin en güzel örneklerini vermişlerdir. ‘Ukâz panayırında şairler methiyeli, hicivli ve mübalağalı şiirler söylemişlerdir. Bunu hakemler karşısında gerçekleştirmişler ve hakemler beğenilen şiirleri birinci olarak ilan etmişlerdir. Cahiliye döneminde en-Nâbîga ez-Zübyânî, Hassân b. Sâbit, Hansâ, Meymûn b. Kays el-A’sâ ‘Ukâz panayırına katılmış meşhur hakemlerdendir. ‘Ukâz panayırı “fasih Arapçanın korunmasına katkılar sağlayan sözlü edebiyatın en güzel örneklerinin sunulduğu birer sanat merkezidir” (Azizova, 2012, s. 62). Aynı şekilde Yapraklı panayırı da Türk dilinin ve şiirinin gelişmesine büyük yarar sağlamıştır. Bu bağlamda her iki panayır da kendi milletleri ve edebiyatları için son derece önemlidir.

‘Ukâz ve Yapraklı panayırı ticari amaçla kurulmuş fakat daha sonra önemli bir sosyal ve kültürel mekân hâline gelmiştir. Çok sayıda insanın katıldığı bu panayırlar insanların sosyalleştiği, alışveriş yaptığı, çeşitli yarışmalara ve eğlencelere katıldığı panayırlardır. Her iki panayır da yılın belli dönemlerinde kurulmuştur. Yapraklı panayırı ağustos ile eylül ayının sonuna doğru, ayın bedir (dolunay) döneminde açılmıştır (Karaca, 2017, s. 259). ‘Ukâz panayırı ise hac mevsiminde zilkade ayının başında ayın hilal olduğu zaman diliminde kurulmuştur. İki panayırın da kurulu kaldığı bir zaman dilimi vardır. Yapraklı panayırı ortalama sekiz gün açık kalmıştır. Cuma namazından sonra açılan panayır pazar günü sona ermiştir. ‘Ukâz panayırı da zilkade ayının başından yirmisine kadar kurulu kalmıştır (Azizova, 2012, s. 61).

Panayırlar kuruldukları saha bakımından da birbirlerine benzerdir. Stratejik bölgelerde ve sulak alanlar üzerinde kurulmuştur. ‘Ukâz panayırı Mekke’nin güney doğusunda Tâif ile Nahle arasında taşlık ve sulak bir arazi üzerinde gerçekleşmiştir (Azizova, 2012, s. 62). Yapraklı panayırı da etrafı ormanlarla çevrili, sulak ve yayla özelliği gösteren bir saha üzerinde faaliyet göstermiştir (Bayhan, 2019, s. 46).

Yapraklı panayırında âşıkların birbirleriyle yaptıkları atışma geleneği, ‘Ukâz panayırındaki hicivleşme yarışına benzetilebilir. Bu yarış Araplar arasında “munâfere” kelimesi ile ifade edilmiştir. Munâfere iki rakibin bir hakem karşısında mücadeleye girmesi, birtakım savlarda bulunmasıdır.

Panayırda düzenlenen müsabakalarda şairler hicivleşme yarışına girmiş hatta bazı kişiler de hiciv şairlerinin hedefi olmaktan çekinmişlerdir. Şairler seçkin bir hakemin ve diğer insanların karşısında hiciv yarışına girerek kozlarını paylaşmışlardır (Ayyıldız, 2020, s. 113).

Yapraklı panayırı âşıklar için bir basamak teşkil etmiştir. Saz ve söz becerisini konuşuran âşıklardan başarılı olanlar sanat ve kültür merkezi olan İstanbul'a gitmeye hak kazanmıştır. Başarılı olamayan, saz ve söz imtihanını kaybeden âşıklar ise tekrar memleketlerine dönmüşlerdir. 'Ukâz panayırında da hicivleşme yarışından galip çıkan şairlerin şiirleri Kâbe duvarına asılmış, bu şairler seçkin şair olarak görülerek başka şiir yarışlarında hakemlik yapmışlardır. 'Ukâz panayırında şöhret bulmuş şairler arasında "İmriu'l-Kays, Tarafe b. Abd, Züheyr b. Ebî Sülmâ, Lebîd b. Rebîa, Amr b. Külsûm, Antere b. Şeddâd, el-A'sâ, Nâbiğa ez-Zübyânî ve Ubeyd b. el-Ebrâs" yer almaktadır (Apak, 2016, s. 192). Benzer şekilde Yapraklı panayırında da adından söz ettirmiş ve ismi bugünlere ulaşmış meşhur âşıklar vardır. Bu âşıklar arasında Erzurumlu Emrah, Mir'ati, Tokatlı Nuri, Bayburtlu İrşadi ve Konyalı Şem'i yer almaktadır.

Ahmet Talat Onay, Yapraklı panayırının âşık şiir geleneği içindeki önemini şu şekilde ifade etmiştir: "...Çünkü buraya İslam memleketlerinden, Anadolu ve Rumeli'nden tacirlerle beraber şairler de gelirler, şiir mübadele ve müsabakasında bulunurlar, şöhretlerini etrafa yayarlardı. Şüphesiz ki her tacir memleketine maddi kâr ile beraber birkaç da yabancı ya da Çankırlı şairlerin şiirleri ile dönerdi." (Onay, 1931, s. 8).

Panayırlarda şiir dışında başka edebî türlerin de örnekleri verilmiştir. Yapraklı panayırında panayırın güvenliğine ve panayırda yaşanan olaylara dair hikâyeler anlatılmıştır (Karaca, 2017, s. 269). 'Ukâz panayırında da halkı bilgilendirmek için dinî ve sosyal konularda hutbeler yapılmıştır. Ayrıca her iki panayırda da deve ve pehlivan güreşleri başta olmak üzere çeşitli müsabakalar ve eğlenceler tertip edilmiştir.

Yapraklı panayırı İran, Hint, Mısır, Suriye, Sudan, Kıbrıs, Yemen ve Kafkasya bölgelerinden gelen malların satıldığı büyük bir pazardır. O dönemde Osmanlı sınırlarına dâhil olan her yerden ticari ürünler getirilmiştir. Hint ipekleri, Acem şalları, Yemen ve Suriye kumaşları panayırda en çok tercih edilen ürünlerdir. Sudan ve Kafkasya'dan getirilen cariyeler ve köleler de Yapraklı panayırında satılmıştır (Karaca, 2017, s. 264). 'Ukâz panayırında da Arap Yarımadası'ndaki çeşitli yerlerden getirilen ürünler satışa sunulmuştur. Gazze ve Busrâ'dan şarap, Suriye'nin diğer şehirlerinden yağ ve üzüm, Tâif'ten deri, Yemen'den ise yiyecek getirilmiştir (Azizova, 2012, s. 61). Ayrıca ticari malların yanı sıra savaşlardan elde edilen esirler ve köleler de 'Ukâz panayırında satılmıştır.

5. Sonuç

Ukaz ve Yapraklı panayırlarının karşılaştırmalı bir biçimde ele alındığı bu çalışmada her iki panayırın sosyal, kültürel ve ekonomik fonksiyonları ortaya konulmuştur. Her iki panayırda kendi milletleri için büyük önem taşımıştır çünkü bu panayırlar bir değil birkaç alana birden hizmet etmişlerdir. Panayırların kendi dil ve edebiyatlarına olan katkıları ise bilhassa önemlidir. Bu panayırlardan 'Ukâz; ticari, sosyal ve kültürel çok sayıda işlevi olan meşhur Arap panayırındır. Arap Yarımadası'ndan çok sayıda tüccarın katıldığı 'Ukâz, gıdadan, kumaşa çok çeşitli ürünlerin ve esir, köle vb. insanların satıldığı büyük bir pazardır. Aynı zamanda 'Ukâz panayırı Arap şairlerin şiir söyleme kabiliyetini sergiledikleri, birbirleriyle yarıştıkları edebî bir muhittir. Şairler seçkin şairlerden oluşan hakemler karşısında şiirlerini söylemişlerdir. Beğenilen en iyi şiir Kâbe duvarına asılarak ilan edilmiştir. 'Ukâz panayırı bu manada Arap dilinin ve edebiyatının gelişmesinde ve farklı sahalarda cereyan etmesinde büyük yarar sağlamıştır. Gerek özel bir zamanda ve mekânda kurulması gerekse işlev bakımından 'Ukâz panayırına benzeyen Yapraklı panayırı da Türk kültürü

açısından son derece önemlidir. Çankırı'nın Yapraklı İlçesi'nde kurulan Yapraklı panayırı özellikle âşık şiirine büyük katkı sağlamıştır. 'Ukâz panayırında olduğu gibi Yapraklı panayırında da âşıklar kendilerine ayrılan özel alanlarda şiirler söylemişler, atışmalar yapmışlar, muammalar çözmüşlerdir. 'Ukâz panayırı da Yapraklı panayırı da kendi sahalarındaki şairler için âdeta bir mektep, bir imtihan vazifesi görmüştür. Bu imtihanı geçen şairler başarılı görülmüş ve şöhret kazanarak tarih sahnesi içindeki yerlerini almışlardır. Kendi kültür sahaları içinde faaliyet gösteren ve şöhret kazanan bu iki panayır farklı coğrafyalarda olsalar da pek çok hususta birbirleriyle benzerlikler taşımaktadır. Bu benzerlikler her iki panayırın da günümüzde dâhi konuşulmasını sağlamıştır. Ayrıca geçmişten günümüze Araplar ve Türkler arasında başka panayırlar da yapılmıştır fakat onlar Yapraklı ve 'Ukâz kadar meşhur olamamıştır.

Kaynakça

- Abdülkadiroğlu, A. ve Aksoyak, İ. H. (1998). *Kastamonu jurnal defteri metin ve tıpkıbasım*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Ayhan, B. (1998). *Çankırı tarihi*. Ankara: y. y. y.
- Ayverdi, İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Ayyıldız, E. (2020). *Klasik Arap şiirinde Emevî dönemine kadar hiciv*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Azizova, E. (2012). Ukâz. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul, 61-62.
- Bal, F. (2014). Çölün ekonomisi: İslam öncesi Arap Yarımadası'nda ticaret, ortaklık, para ve kredi. *Akademik ORTADOĞU*, 9 (1), 95-118.
- Bayhan, A.A., Salman, F. ve Çelik, A. (2009). *Tarihi ve kültürel değerleri ile Yapraklı*. Yapraklı: Yapraklı Belediyesi Kültür Yayınları.
- Baykara, T. (2000). *Türkiye'nin sosyal ve iktisadi tarihi (XI – XIV. yüzyıllar)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bölükbaşı, M. (2020). Cahiliye devrinde Araplarda sosyal ve iktisadi hayat. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (13), 88-95.
- Cansız, D. (2014). *Halk yolu mecmuası (1923 – 1927)*. Çankırı: Çankırı Belediyesi Yayınları.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Çobanoğlu, Ö. (2000). *Âşık tarzı kültür geleneği ve destan türü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Hacı Şeyhoğlu Hasan. (1932). *Çankırı tarih ve halkiyatı notlarından*. Ankara: y.y.
- İşler, E. ve Özay, İ. (2011). *Türkçe – Arapça Kapsamlı Sözlük*. Ankara: Fecr Yayınları.
- Kister, M.J. (2002). *Mekke ile ilgili rivayetler (Cahiliyye'den İslam'a)*. Çev: Ali Aksu, *CÜİFD*, 6 (2), 41-64.
- Kurucu, A. (2014). *Cahiliye dönemi hâkim ve hatiplerinden Kuss b. Saide, Eksem b. Sayfi ve Amr b. Madikerib'in Arap dili ve edebiyatındaki yerleri*. Yüksek Lisans Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Meydan Larousse. (1992). Panayır. (Ed: Safa Kılıçlıoğlu ve Nezihe Araz ve Hakkı Devrim), C.15, İstanbul: Sabah Yayınları.
- Mutlu, M. (1976). Unutulan panayırlarımızdan Yapraklı panayırı. *ATO Dergisi*, 6 (12), 36-37.
- Onay, A.T. (1931). *Çankırı şairleri I*. Çankırı: Çankırı Matbaası.
- Onay, A.T. (1933). *Çankırı şairleri II*. Çankırı: Çankırı Matbaası.
- Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türkçe sözlük*. İstanbul: Can Yayınları.
- Sargın, H. (2011). Çankırı âşıklık geleneği ve Çankırlı Âşık Durmazî (Bilal Durmaz). Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarıcık, M. (2013). Cahiliye döneminde Arap yarımadası panayırları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (31), 109-140.
- Şanlı, İ. (2019). *Cahiliye dönemi Arap edebiyatında nesir*. Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.

- Turan, F. A. (2011). Halk şairlerinin sanatlarını icra ettikleri mekânlar. *TUBA/JTS*, 35 (1), 285-303.
- Türkoğlu, Ö. (2008). Tarihi Yapraklı panayı hakkında bazı notlar. *Çankırı Araştırmaları*, 3 (3), 157- 160.
- Ünlü, N. (1984). *Ana hatlarıyla İslam tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yaltkaya, Ş. (2007). "Arap edebiyatı" adlı makalenin sadeleştirilmesi, (Sad: Ali Yılmaz), *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI (2), 467-492.
- Yılmaz, İ. (1997). *Panayırlar ve Arap dili ve edebiyatının gelişmesinde oynadığı rol*. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EXTENDED ABSTRACT

Funfair which originates from the Greek word "panegyris" means big open market. Funfair is an open market which is set up for selling a variety of products in specific locations during specific times. In terms of quality, funfair is a more extensive shopping place than open markets. Funfairs do not only sell agricultural products, animals or objects such as souvenirs, fabrics and clothes. They are also spaces for cultural exchange and entertainments. Therefore, they are one of the unique centers of most cultures. Throughout history, funfairs have been organized in many places of the world. While some of them were forgotten, some have been mentioned even after centuries. Among these funfairs are the 'Ukaz and Yapraklı' funfairs. The Ukaz funfair which is a famous funfair of Arabs was set up in Zilkade month and during new moon. It continued for twenty days. The funfair was set up in Haram month when the Arabs did not fight and many people participated in the funfair because there were fewer security problems. Most merchants coming from the Arabian peninsula sold their products at the funfair. There were also other products such as raisin, olive oil, silk fabric, horses, guns and leather. For example, wine was brought from Ghazzah and Busra, leather from Taif and oil, grape and guns were brought from other cities of Syria. The Ukaz funfair was an open market where various animals were sold besides trade goods. Arabs used to exchange their animals such as camel, cow and monkey with products from Egypt, Damascus and Iraq. In addition, slaves and bondmaids were merchandised. The Ukaz funfair was a culture medium where wrestling matches and entertainments were organized and poems were read. Poets who participated in the funfair performed their poems in tents made of red leather and showed their mastership in poetry contests. During the poetry contests which were organized in the presence of referees, a poet reading the best poem would win and his poem would be hung on the walls of the Ka'bah with liquid gold. As the Ukaz funfair coincided with the pilgrimage period, those who came to the funfair also visited the Ka'bah. In the Ukaz funfair, prisoners of war were rescued in exchange for ransom. Those who wanted to take revenge waited for the Ukaz funfair and thieves and criminals were declared to the public during the funfair period. The Ukaz funfair was a social environment where everyone from children to older adults participated and those who were angry with each other made peace. The funfair of the Turks which was similar to the Ukaz funfair of the Arabs was the Yapraklı funfair. The Yapraklı funfair is the oldest funfair to be ever known in Anatolia. It was set up in Yapraklı Highland in Yapraklı District of Çankırı. The time when the funfair was set up for the first time is not known, however, the knowledge in the present resources demonstrate that it was set up during the Seljukian period. The funfair was set up every year at the end of harvest in September and during full moon. The opening was made with people from nearby villages in company with drum, zurna and prayers. At the funfair, people sold many products such as silk fabric, spice, shoes, jewellery, fruits and vegetables, bread and walnut halvah. Many merchants from the Ottoman empire participated in the funfair. The Yapraklı funfair, just like the Ukaz funfair was set up for commercial purposes, however, it also prioritized cultural and social functions. During the period when the funfair was set up, it became one of the important centers of not only commerce, but also of artistic and cultural activities. At the funfair, traveler chefs cooked, wrestlers organized wrestling matches and acrobats made shows. In addition, the Yapraklı funfair became a popular place for most minstrels who came from Anatolia and Rumelia, relied on their power of instruments and narratives and desired to be famous. The minstrels who came to the funfair met new minstrels and they performed call-and-response. The funfair served as a dam for poets to go to İstanbul from Anatolia. At the Yapraklı funfair, the minstrels who could not make a scene, solve the puzzle hung and prove themselves in calls-and-responses were considered unsuccessful. Miratî, Dertli, Emrah, Gedayî, Fethî, Bedrî of Niksar, Nuri of Tokat, Gayretî of Tosya, Bezmi, Ceyhunî of Zile, Serdarî, Hüznî, Kemalî of Kastamonu, Rüşdî of Kayseri, Seyhuni, Remzi and Sadri were among the minstrels who participated in the Yapraklı funfair and read poems. The poems that were liked at the funfair were written on notebooks called cönk and recorded. At the funfair, a special place was allocated for the minstrels and they hung puzzles on the walls of this place. The rich awarded the minstrels whose puzzles were hung. The present study discussed the famous Ukaz funfair of the Arabs and the Yapraklı funfair of the Turks. The study evaluated the period when both funfairs were set up, the places they were set up, as well as their social, cultural and economic functions. The funfairs were big open markets which operated in a large area and where many merchants sold a variety of products. From most aspects, the Yapraklı funfair was similar with the Ukaz funfair of the Arabs. The funfairs contributed to the development of the language and literature of both cultures. The calls-and-responses performed by the minstrels and the puzzles they hung at the Yapraklı funfair were similar with poetry contests of poets at the Ukaz funfair. At the Ukaz funfair, the poem of a tribe brought fame to the poet and his tribe as a result of poetry contests. Similarly, at the Yapraklı funfair, the minstrels became famous with instrument and narrative contests. In addition, at both funfairs people organized entertainments, those who were angry with each other made peace, the single went gathering orange blossoms and those who were to have a wedding met their needs. These funfairs became important places where people socialized. Poets who became famous at the funfairs and their poems have survived over the centuries. Moreover, the sermons read at the Ukaz funfair and the stories told at the Yapraklı funfair raised consciousness in people who participated in the funfairs on a variety of subjects.